

RECENZII ȘI NOTIȚE BIBLIOGRAFICE REVIEWS

Conf. dr. pr. Ilie Melniciuc-Puică, Lect. dr. diac. Cătălin Vatamanu, Asist. dr. pr. Cezar-Paul Hârlăoanu, *Vorbirea și tăcerea în Revelație. Festschrift la cea de-a 65-a aniversare a Prof. dr. pr. Petre Semen, Doxologia, Iași, 2014, 266 pp., ISBN 978-606-666-329-8*

Volumul conține studii de teologie în cinstea părintelui Petre Semen, profesor emerit al Facultății de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași. Coordonatorii volumului sunt cadre didactice ale instituției amintite. Cu acest volum, seria Episteme, îngrijită de aceeași instituție, ajungea la a 15-a apariție editorială.

În Cuvântul introductiv („Dumnezeu, Cel ce nu încetează a Se comunica”), ÎPS Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, subliniază dificultatea inerentă a oricărui discurs despre vorbire și tăcere, într-o perioadă în care asistăm la o inflație de cuvinte. Mai ales tema tăcerii lui Dumnezeu s-a bucurat de o considerație deosebită în spiritualitatea ortodoxă contemporană, prin lucrările Sf. Siluan Athonitul și ale Arhim. Sofronie Saharov.

Reperetele bio-bibliografice ale părintelui Semen sunt prezentate de pr. prof. dr. Ioan C. Teșu („Părintele Profesor Semen – o vocație autentică aflată în slujba teologiei academice românești coterporane”).

Pr. prof. dr. Ioan Chirilă („Tăcere și solitudine în Scriptura Vechiului Legământ”) trece în revistă unele aspecte ale limbii ebraice biblice, care cunoaște mai mulți termeni pentru comunicarea prin vorbire: *amar, qara, dibber, sapar*. Interesant și subtil mi se pare modul cum explică pr. Chirilă această diversitate: „un verb (e) creator, un altul chemător/botezător, un altul menit întrupării și un altul sortit narării” (p.17). Autorul se referă apoi la sensul pozitiv al tăcerii, ca deschidere spre comuniunea cu Dumnezeu. Nu se putea să nu fie amintit cazul profetului Ilie (3 Rg 19,12), pr. Chirilă afirmând că autori apuseni, precum „A.J. Hauser și R. Gregory, A. Neher, M. Masson, E. Wurthwein ... îl consideră pe profetul Ilie ca fiind cel mai potrivit exemplu de trăire și de pătrundere a tăcerii lui Dumnezeu.” (p.21) În opinia mea, R. Gregory putea să lipsească din această enumerare, având în vedere că imaginea profetului, pe care acest autor o propune (cf. „Irony and the Unmasking of Elijah”, în: A.J. Hauser / R. Gregory, *From Carmel to Horeb: Elijah in Crisis*, Sheffield 1990, p. 91-169), este cea a unui om mult prea preocupat de *ego*-ul propriu, care-și află expresia în zelul religios. Gregory susține că egoismul lui Ilie este „demascat” chiar de Domnul, prin teofania din 3 Regi 19.

Articolul părintelui prof. dr. Constantin Preda („Păcatul lui Cain și originea biblică a isihasmului [Facere 4, 7 LXX]”) abordează tema fraternității în trei texte binecunoscute: Facere 4 (Cain și Abel), Facere 37-50 (Iosif și frații săi) și Luca 15 (Parabola fiului risipi-

Recenzii

tor). Fraternitatea presupune diversitate, și aceasta trebuie asumată pentru ca fraternitatea să unească. Neacceptarea ei pervertește fraternitatea în ură, invidie sau omucidere (p. 39).

Diac. lect. dr. Cătălin Vatamanu își propune să abordeze o temă dificilă a Sfintei Scripturi: tăcerea lui Dumnezeu („Tăcerea divină – dialog continuu între Dumnezeu și om, în revelație”). Prin tratarea temei, autorul se achită cu succes de această dificultate, nu în ultimul rând conceptuală. Vatamanu analizează dialectica vorbirii și a tăcerii în suferința lui Iov, apoi cuvântările lui Moise ca învățătură divină. Articolul este bine documentat, iar discursul relevă un biblist preocupat de dimensiunea teologică a textelor sacre, lucru care se întâlnește mai rar, astăzi, între cercetătorii Sfintei Scripturi. Ultimul paragraf constituie un bun exemplu: „Astăzi, mai mult ca oricând, tăcerea omului trebuie să însemne o întoarcere la o auzire a tainicului, la ceea ce Dumnezeu în adâncul sufletului omului vorbește, la revelația Sa în pustia arzătoare de dor divin a conștiinței noastre. În acest loc tainic al liniștii, tăcerea este un dialog al omului cu Dumnezeu” (p. 54).

Autorul următorului studiu este profesorul Ernst-Joachim Waschke, un nume bine-cunoscut în lumea cercetătorilor Vechiului Testament, profesor la Universitatea din Halle și redactor al uneia dintre cele mai prestigioase reviste de specialitate (*Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft*). Articolul discută fundamentele unei antropologii teologice a Vechiului Testament („Grundlagen einer theologischen Anthropologie des Alten Testaments”), luând ca exemple Ps 8, Ps 144 și Iov 7. În lumina acestor texte sapiențiale, spune prof. Waschke, omul, chiar dacă e creat după chipul lui Dumnezeu, își ratează menirea dacă năzuiește doar la putere și depășirea oricărei limite. E.-J. Waschke insistă asupra unei definiții a antropologiei, formulată de Traugott Koch, care reflectă ambivalența imaginii biblice despre om: „Învățătura despre om are doar o singură temă: anume că omul nu se poate concepe pe sine fără Dumnezeu. Dar și că omul, printr-o profundă neînțelegere a lui însuși, poate să se conceapă pe sine fără Dumnezeu și să se absolutizeze pe sine” (t.n. – p. 67).

Pr. dr. Cristian Prilipceanu semnează articolul intitulat „Teologia «feței lui Dumnezeu» în teofania din Iș 33, 18-23”. Autorul e atent la nuanțele discursului, analiza textului vizează concepte centrale teologice (*chip, față, slavă*), fără să se piardă în detalii filologice oboșitoare. Pr. Prilipceanu consideră că Întruparea e cheia hermeneutică pentru înțelegerea teofaniei din Ieșire 33.

Pr. conf. dr. Ilie Melniciuc Puică tratează tema vederii lui Dumnezeu plecând de la textul din 2 Co 3, 11-18 („Lucrăm cu multă îndrăzneală, și nu ca Moise, care își punea un văl pe fața sa” – 2 Co 3, 12-13). Autorul consideră că textul paulin reprezintă o reinterpretare a unei tradiții iudaice, prin prisma hristofaniei pauline de pe drumul Damascului. Creștinii experiază duhovnicește posibilitatea vederii Fiului lui Dumnezeu întrupat, prin lucrarea Duhului Sfânt.

Într-un articol foarte bine documentat, lect. dr. Alexandru Mihăilă se referă la teofania din Ps 18 din textul masoretic („Antropomorfism războinic în teofania din Psalmul 18, 8-16 – TM”). Limbajul și imagistica teofaniei biblice sunt comparate cu unele reprezentări din Orientul Antic Apropiat. Mihăilă analizează critic teoriile altor autori și ajunge la concluzia că descrierea teofaniei aparține epocii postexilice, imaginea arcașului călăreț fiind influențată de o inovație militară de la sfârșitul secolului 8. Deși eu consider teofania

preexilică și ancorată în ideologia templului din Ierusalim, apreciez că articolul lui Mihăilă reprezintă o contribuție valoroasă la problematica teofaniei biblice.

Un alt mod de a aborda textele biblice este prezentat de pr. lect. dr. Constantin Pogor, în articolul „Instaurarea monarhiei și reconfigurarea profetismului în Israel. Analiză narativă a textului *1 Sam* 8-12”. În urma analizei naratologice, pr. Pogor vrea să scoată în evidență o reacție inadecvată a lui Samuel în fața instaurării regalității. Perspectiva profetului e pusă în contrast cu accepțiunea că monarhia e integrată în Legământul încheiat de Dumnezeu cu Israel. Adoptarea regalității aduce cu sine o restructurare a profetismului în Israel, prin delimitarea de funcția de conducere administrativă. Analiza literară a discursurilor din *1 Sam* 8-12 supune atenției unele aspecte, pe care exegeza „clasică” le valorifică mai puțin. Detaliile despre transferul de putere și reacțiile umane care îl însoțesc ne arată cât de aproape este lumea în care trăim de epoca biblică. Pr. Pogor consideră că istoriile din Cartea Judecătorilor funcționează ca premise ale instaurării monarhiei (p. 114-118). Eu consider că narațiunea biblică din *1 Sam* 8-12 apare ca o unitate literară de sine stătătoare, care poate fi înțeleasă și fără istoriile izbăvitorilor din *Jud* 2-16. Cel mult *Jud* 9 și *Jud* 17-21 pot fi discutate ca „premise” pentru *1 Sam* 8-12.

Articolul pr. prof. dr. Theodor Damian („Psalm 103: Doxology as Philosophy of Life. Historico-Critical Exegesis and Theological Interpretation”) ne este deja cunoscut dintr-o publicare anterioară (*Biblie și misiune creștină. Popas aniversar pr. prof. Dumitru Abrudan*, Sibiu, 2010, p. 165-199). Poet, scriitor și redactor al revistei *Lumină Lină / Gracious Light*, pr. Damian a oferit (încă o dată) un studiu amplu și riguros documentat despre Psalmul 103 (102, în Biblia românească). Suntem încredințați de faptul că autorul are potențial creativ și suficientă erudiție pentru a include și alte texte biblice în preocupările sale viitoare.

Prof. dr. Hans Klein discută despre criteriile adevăratei profeții, din perspectiva Vechiului și Noului Testament („Cum se verifică mesajul profetic declarat cuvântul lui Dumnezeu?”). Dacă în Vechiul Testament împlinirea profețiilor în timp apare ca un criteriu indiscutabil (cf. *Deut* 18, 20), în creștinism pare a fi mai important criteriul conformității unei profeții cu mesajul Evangheliei și cu învățătura Bisericii (cf. *1 Cor* 12, 3; 14, 29 *et. al.*). Acest criteriu include și dimensiunea etică: faptele profetului nu pot să vină în contradicție cu Evanghelia (cf. *Mt* 7, 15-20).

Materialul semnat de pr. prof. dr. Ion Vicovan („O dimensiune istorică a comunicării Cuvântului: Publicistica părintelui profesor Ioan Zugrav [III]”) nu atinge tematica prezentului volum. Cronicile Adunărilor generale ale clerului din Rădăuți sau altele semnalări din perioada interbelică sunt, fără îndoială, interesante pentru istorici, dar materialul are un loc stingher într-un volum de teologie biblică, chiar dacă titlul articolului sugerează contrariul.

De apreciat este și articolul părintelui asist. dr. Cezar Hârlăoanu („De la Logos la Cuvânt în viața Bisericii”). Autorul analizează mai întâi spectrul larg al noțiunii „logos” în Vechiul și Noul Testament, precum și în antichitatea elenistică. De la aspectele filologice, analiza se îndreaptă în continuare la chestiuni care țin atât de teologia biblică cât și de hermeneutica textelor biblice, demersul autorului fiind interesat de viziunea ortodoxă asupra relației dintre cuvânt, Cuvânt, Scriptură și Biserică. Pr. Hârlăoanu integrează ideile unor teologi cunoscuți (pr. Dumitru Stăniloae, pr. Georges Florovsky, pr. John Breck, Enzo

Recenzii

Bianchi, mitropolitul Serafim Joantă) într-un discurs elegant, plăcut pentru cititor și totodată de profunzime. Redăm, aici, câteva dintre aserțiunile autorului: „În cadrul cultului, în cadrul Liturghiei, omul devine contemporan cu Cuvântul.” (p. 198); „Omul care citește Cuvântul simte în mod inevitabil nevoia de a se împărtăși cu el.” (p. 199); „Omul care intră în tăcerea Cuvântului este cel care se roagă în tăcere, în liniște ... În rugăciunea inimii cuvintele nu se mai aud, ci glăsuiesc în tăcere. Când Hristos este atât de aproape nu trebuie să strigi ca să te faci auzit de El” (p. 200).

Misiunea profetică a Bisericii în timpul dictaturilor secolului 20 este abordată de pr. prof. dr. Vasile Nechita („Vechiul Testament oglindit în scrisul Părintelui Arsenie Boca și a lui Dietrich Bonhoeffer), prin prezentarea aspectelor care leagă destinele a doi teologi mărturisitori: părintele Arsenie Boca și teologul luteran Dietrich Bonhoeffer. Centralitatea lui Hristos – Logosul Creator și Mântuitor, adversitatea lumii față de Hristos, importanța lecturii biblice în trăirea credinței creștine sunt repere comune în scrierile celor doi. În mod asemănător, părintele Arsenie Boca și Dietrich Bonhoeffer considerau că de misiunea profetică a Bisericii ține responsabilizarea personală a credincioșilor și că voia poporului – invocată de regimurile dictatoriale – nu se confundă cu voia lui Dumnezeu. Cei doi se deosebesc atunci când e să recomande atitudinea justă față de statul dictatorial: asumarea Crucii prin suferințele vieții (pr. Arsenie Boca), respectiv denunțarea fătășă a ideologiei contrare credinței creștine (D. Bonhoeffer).

Volumul se încheie cu studiul părintelui asist. cercet. dr. Liviu Petcu, intitulat „Înțelesul alegoric și anagogic al Cântării Cântărilor, după învățătura Sfântului Grigorie al Nyssei”. Autorul prezintă principalele direcții de interpretare ale acestei minunate cărți, începând cu comentariile Sf. Ipolit și Origen și încheind cu cantata lui Bach „Wachet auf, ruft uns die Stimme”. Pr. Petcu a consultat o bibliografie impresionantă în pregătirea acestui studiu, între care se află lucrări de referință ale exegeților consacrați ai operei Sf. Grigorie de Nyssa. Însă această acribie are un preț. În opinia mea, studiul pr. Petcu concentrează prea multe informații din literatura de specialitate, în detrimentul analizei textului în sine al omiliilor. Aserțiunile despre metoda exegetică a Sf. Grigorie întrerup, din când în când, prezentarea conținutului omiliilor, deși ar fi trebuit să le preceadă. Cititorul e confruntat cu repetiții care sunt inevitabile, de vreme ce pr. Petcu ne oferă un colaj de citate și idei din literatura de specialitate. Pr. Petcu a vrut să așterne tot ceea ce a acumulat în cercetare într-un singur articol. Autorul trebuie să știe că cercetătorul se află mereu în situația ingrată de a citi sute de pagini, dintre care doar o mică parte îi vor folosi în redactare. Iar sinteza muncii de cercetare trebuie să reflecte, într-o prezentare coerentă, personalitatea autorului care semnează articolul.

Privit în ansamblu, volumul festiv închinat părintelui profesor Petre Semen se impune ca un aport meritoriu la bibliografia teologică românească. Printre altele, constat, cu plăcută surprindere, că părintele profesor Semen a reușit să formeze în jurul său o generație de discipoli entuziaști, o tânără „școală biblică de la Iași”. Așteptăm și alte contribuții care să confirme valoarea acestor tineri și să consolideze teologia biblică ortodoxă.

Pr. Conf. Dr. Constantin Oancea